

І. М. Дзюба

Мовчан Павло Михайлович

МОВЧАН Павло Михайлович (13. 07. 1939, с. Велика Вільшанка Васильків. р-ну Київ. обл.) – поет, перекладач, публіцист, літературознавець, сценарист, громадсько-політичний діяч. Чоловік [Л. Голоти](#). Член НСПУ (1970). Заслужений діяч мистецтв України (1996). Народний депутат України (1990–2006, 2007–12). Державна премія України ім. Т. Шевченка (1992). Ордени князя Ярослава Мудрого 5-го (1998), 4-го (2005), 3-го (2009), 2-го (2024) ступ. та Свободи (2018). Навч. у Київ. університеті (1958–60), закін. Літ. інститут (1965) та Вищі сценарно-реж. курси при Держкіно СРСР (1969) у Москві. Працював різноманітним, диспетчером, нач. гідрометеорол. експедиції АН СРСР (1966–69, 1971–88), літпрацівником, сценаристом Київ. кіностудії худож. фільмів ім. О. Довженка (1969–71). Секр. правління СПУ та її Київ. організації (1988–90). Голова Всеукр. товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка (від 1990) та шеф-ред. г. «Слово Просвіти». Член Центр. проводу Укр. нар. партії (від 2003). У ВР України 1-го скликання входив до Нар. ради, очолював підкомісію з питань гласності Комісії з питань Чорнобил. катастрофи; 2-го – чл. фракції НРУ, очолював підкомітет з міжпарламент. зв'язків Комітету у закордон. справах і зв'язках з СНД; 3-го – чл. фракції УНР, 1-й заступник голови Комітету у закордон. справах; 4-го – чл. фракції «Наша Україна», 1-й заступник голови Комітету з питань культури й духовності; 6-го – очолював підкомітет з питань твор. діяльності, мистецтва, культурно-просвітниц. та мовної політики Комітету з питань культури й духовності. Дебютував зб. «Нате!» (1963), в якій самобут. голос молодого поета ще тільки починав пробиватися крізь наслідування «шістдесятницьких» зразків. Декому М. здався епігоном, хоч насправді він ішов самотужки та вперто шукав себе, віддаючись внутр. роботі самовизначення і самоствердження, що невдовзі далося взнаки. У ті роки його твори з'являлися не часто й більше в рос. часописах у перекладах, ніж в

оригіналі (він навч. і деякий час жив у Москві). Та природа його виявлялася тіневитривалою. Хоча вже й тоді в нього було хай і вузьке, але віддане коло читачів, прихильників. Прозірливі голоси лунали й у критиці: глибока стаття Л. Череватенка («Дніпро», 1969, № 3); тепла та вдумлива рец. на зб. «Кора» (1968) рафінов. поцінувача поезії О. Дейча («Дружба народів», 1969, № 9), а пізніше – виступ Л. Аннінського («Литературная газета», 1974, 13 апреля). Наступне десятиліття було особливо плідним для М. – одна за одною вийшли зб. «Пам'ять» (1977), «Досвід» (1980), «В день молодого сонця» (1981), «Голос» (1982), «Жолудь» (1983), «Календар» (1985), «Світло» (1986), «Поріг» (1988), «Осереддя» (1989). Критика дедалі частіше й зацікавленіше зверталася до творчості цього поета (статті й рец. П. Марусика, Л. Таран, Б. Грищука, В. Кордуна), однак трохи й «не встигає» за ним. Кожна його книжка – етап розвитку, до якого поет уже не повертається. Чи не найбільше «мовчанівською» стала десята оригін. зб. «Світло» (ще 4 його книжки видано в Москві в рос. перекладі). У ній бл. 90 нових віршів, з яких можна було судити про тодішні верховини поета і його можливі перспективи, про поет. начало М., те, що становить осереддя поетового духу, загалом змінного, різноякісного і не сказати щоб зовсім поза літ. впливами суцього. Книжка не випадково має цю назву: мотив світла в ній один із головних і наскрізний. Але світло М. – це не лагідність, тепло і благодать, як здебільше було в укр. поезії. Воно різке, оголювальне і часто безжалісне. Це зумовлене суворою, драм. тональністю образу буття в його поезії (3 розділи книжки так і називаються: «При світлі сумління», «При світлі серця», «При світлі істини»). Діалектична тріада (як і діалектична антитеза) взагалі часто впорядковує структуру худож. мислення М.; так, чимало його збірок складаються з 3-х розділів, що далеко не є формальністю, а відбиває 3 етапи розвитку поет. думки, 3 грані картини світу, 3 метафори суперечливої єдності буття (розділи «Час», «Простір», «Слово» – у зб. «Календар»; «Крона», «Серцевина», «Коріння» – у зб. «Жолудь» тощо). Правда, щодо зб. «Світло», то тут якраз поділ на 3 розділи й ознаменування їх відповід. девізами-символами – досить умовне, оскільки в усіх 3-х розвиваються одні й ті ж самі мотиви драм. взаємин особистості із світ. буттям, але в кожному є деякі свої акценти, свої особливі аспекти і в предметі, і в характері поет. мови. У 1-му розділі – «При світлі сумління» – координати самоусвідомлення окреслюються переважно у взаємодії із зовн. світом; у 2-му – «При світлі серця» – у шуканні злагоди із самим собою, з коханою як образом життя взагалі й водночас як своїм другим і, може, справж. «я»; у 3-му – «При світлі істини» – спроба шукання якихось безумов. підстав життя, зокрема й у звертанні до історії, спроба співвіднести свої зусилля самоутвердження серед драматизму, а то й алогізму буття з якимись важкодосяжними, але необхід. цінностями морал. й філос. порядку. Осн. поняття його поет. тексту – рух, простір, час (тобто, першоелементи буття), одна з особливостей переживання світу – в «стражденній» інтимізації й психологізації його матеріал. плоти, що постає як душевна реальність поета. Принциповим для розуміння світу поезії М. є те, що в ньому немає традиц. дистанції між лірич. героєм і зовн. світом, між суб'єктом і об'єктом лірично-філос. споглядання чи переживання. Його «я» настільки усолідаризоване з усім

«живим» і «неживим», з усім обсягом існуючого, що лірич. героєм поезії М. стає немовби саме світ. буття. І якщо в поезії М. буття взагалі «усвідомлює себе» як вічний рух, зміну, перетворення, але не радісні, гармонійні, миродайні, а важкі, болісні, невтоленні, – то на рівні людської особистості воно осмислюється як мука влас. неповноти, неідентичності, нездійсненності. Воля бути собою не досягає мети. Але це не є принцип. песимізм. Адже йдеться не про абсурдність світу, а про власну «кривизну» («Чим спокутувать мені це життя по кривизні? Що не крок був – шлях з обриву, що не лінія, то криво, що не слово, то верзня!»). Власне, пошук цільності – також один із гол. мотивів усієї поезії М. Можна говорити про своєрід. філос. смуток, якусь космічну скорботу (і житейську водночас, зрозуміло: бо космічне у М. не є понад житейське, воно просто ширше, більше, загальніше за нього): в образах проминання, втрати, саморозтрачання й меншання, вихлинання тепла, вилущування й вищерблювання сутності, обранювання (і життя – рана, і час – рана) тощо. Але ця розгалуж. система метафоризов. мотивів саморуйнації не породжує депресії, не викликає почуття пригніченості, бо їй протидіє не менш складна й естетично дійова система (точніше плетиво) мотивів і метафор, що виражають волю до життя, надію, творення. Серед них варто відзначити мотиви любові, пам'яті, самопізнання, – також драм. і діалектично-суперечливі. Одна з особливостей метафорики М. в тому, що її продуктивність виявляється в нескінчен. розрості, «кущуванні» образ. переосмислень. Серед найбагатших «сімей» його метафор ті, що вийшли зі семантич. гнізд «вода», «пісок» та «сіль». Їх у М. багато десятків, вони мають різноманітні значення й складно співвіднесені між собою. Загалом і проблематика, і образність поезії М. закорінені в житті та духові українського народу, хоч це не завжди очевидно, не поверхнево, глибинно. Багато що в нього – зі світу укр. нар. поезії, казки, легенди, з демонології, міфол. та космогоніч. уявлень народу. Тільки не в цитат. чи прихов. запозиченнях, а в поет. уяві, мисленні, «поводженні» зі світом і словом. Навіть метафорика філос. «абстракцій» розгортається в нього в стихії нац. нар.-поет. образів, які – в своїх першоджерелах – виявляються нерідко рівноцінними, спорідненими з великими символами антич. (як і давньоіндій.) міфології та філософії. Особливо це стосується надзвичайно розгалуж. і багатознач. символіки, пов'язаної з образами дороги, кола, свічада, коня, вершника, вогню, води, піску, солі тощо. Варто відзначити й глибокий зв'язок символіки М. зі символікою Г. Сковороди, вплив якого взагалі відчутний у його поезії (є дещо споріднене в М. з В. Свідзинським, М. Вінграновським, В. Голобородьком). Очевидним є перегук М. з деякими темами й мотивами лірики Т. Шевченка (мотив мандрів, шукання долі – в плані оновлення особистості, тема минання й минулості тощо). 1991 в Нью-Йорку вийшла його зб. «Материк», яка разом зі зб. «Осереддя» відзнач. Шевченків. премією. Пише для дітей («Нитка-оксамитка», 1975; «Польовичок», 1985; «Зозулинні чобітки», 1987), виступає як літ. критик (кн. «Хвала канону. Поетичні пристрасті», 1989; «Ключ розуміння», 1990; «Витоки», 2004 та ін.), в яких він схиляється до космолог. роздумів про долю рідної землі та про рідну мову. Властивий йому і гострий публіцист. стиль, а його емоц. виступи у ВР України не раз викликали збурення й

неоднозначну реакцію колег. Усі зазнач. видання опубл. в Києві. М. – один із тих укр. письменників, які багато сил і часу віддавали вивченню культур ін. народів та ознайомленню з ними укр. читача – як і пропаганді серед них укр. літ-ри: через публікації в рос. періодиці. Він чимало перекладав тоді з мов народів СРСР, зокрема твори Г. Матевосяна, В. Распутіна, Ю. Марцінкявічюса, М. Каріма, Махтумкулі та ін. Поезії М. перекладені багатьма мовами світу. Автор кіносценаріїв «Наш дім» (1970), «Зозуля з дипломом» (1972), «Незручна людина» (1978). Творчість М. стала одним із виявів зрілості й багатства укр. літ-ри.

Основні твори

Твори: В 3 т. 1999; Вибрані твори: Поезії. 2008; Ти...: Поезії. 2009 (усі – Київ).

Рекомендована література

1. Кордун В. Любов життю тотожна... // Вітчизна. 1989. № 10;
2. Хомицька Х. Феномен Павла Мовчана // Дзвін. 1990. № 1;
3. Мороз Л. «Ой мить прозріння, ти страшна й прекрасна!» // ЛУ. 1990, 1 берез.;
4. Моренець В. Крізь вічність і мить // Там само. 1991, 14 лют.;
5. Драч І. Павлові Мовчану – 60 // Січ. 1999. № 7;
6. Талалай Л. У колі «вічних» тем: пунктиром про поезію Павла Мовчана // Березіль. 2006. № 6;
7. Дзюба І. Павло Мовчан // Дзюба І. З криниці літ: У 3 т. Т. 3. К., 2007;
8. Сковронек А. В сузір'ї розмислів деміурга...: про «Книгу роздумів» П. Мовчана // Вітчизна. 2009. № 7/8;
9. Славинський М. Павло Мовчан: «Навіть звичайна абетка – це своєрідний відбиток зоряного неба» // Віче. 2013. № 17;
10. Голобородько В. Незриме братерство поетів: [Павлу Мовчану – 75!] // Слово Просвіти. 2014, 17–23 лип.;
11. Буряк Ю. Крізна глибина Павла Мовчана // Там само;
12. Дроздовський Д. Слово про Дон Кіхота: [про поета П. Мовчана] // Там само;
13. Слабошпицький М. «Біжучу мить бери в майбутній час...»: Павло Мовчан учора й сьогодні // ЛУ. 2014, 24 лип.;
14. Кир'ян Н. Ми – в часі Є! На святі Слова, або Український космос Павла Мовчана // Слово Просвіти. 2014, 11–17 верес.

Бібліографічний опис:

Мовчан Павло Михайлович / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-68193>. – Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).